

Araştırma Makalesi

COVID-19 Salgını Eşitleyici Bir Deneyim miydi? Salgın Sürecinde Dezavantajlı/Savunmasız Gruplar, Damgalanma ve Eşitsizlikler

Was The COVID-19 Pandemic an Equalizing Experience? Disadvantaged/Vulnerable Groups, Stigmatization, and Inequalities Throughout The Pandemic

Serap GÜN Arş. Gör, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü serap.gun@hbv.edu.tr serap.gun@erzurum.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6966-1307	Hilal ULUDAĞ Arş. Gör, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü hilal.uludag@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-4951-7556
--	--

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
18.10.2022	22.11.2022

Öz

COVID-19 salgınının sağlıkla ilintili, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve psikolojik etkilerinin tüm toplumsal gruplar için eşit deneyimler yaratmadığı argümanından hareket eden bu çalışma, mevcut literatür ve güncel veriler doğrultusunda salgın sürecinin hangi gruplarda damgalanma ve eşitsizlikleri beraberinde getirdiğini ve bu damgalanma ve eşitsizliklerin farklı parametrelerle kesişen boyutlarını irdelemektedir. Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlara göre, salgın sürecindeki belirsizlik, kaygılar, öngörülemezlik, neden bulma ve açıklama saikleriyle ‘başlatıcıların, bulaştırıcıların, sorumluların’ işaret edilmesi damgalama sürecini ortaya çıkarmış; ayrımcı ve dışlayıcı söylem ve eylemlere yol açmıştır. Salgın dinamikleri ve kısıtlamalara dayanan salgın uygulamaları bazı etnik ve ırksal gruplar, yaşlılar, göçmenler, yoksullar, belirli sektörlerde çalışanlar, işsizler, kronik hastalığa sahip olanlar, kadınlar, dijital teknolojilere erişim ve kullanım becerisinden yoksun olanlar gibi özellikle dezavantajlılığa daha açık gruplar aleyhine hem virüsten etkilenme bakımından hem de istihdam, eğitim, sağlık, sosyal koruma alanlarında karşılaşılan sorunlarla ülke içi, ülkeler arası ve bölgesel eşitsizlikleri genişletmiş ve artırmıştır. Diğer yandan tüm olumsuz sonuçlarına rağmen salgın dönemi, bireylerden küresel organizasyonlara kadar yardımlaşma, işbirliği ve sosyal destek faaliyetlerini içeren kolektif insani çabaları çoğaltmış; çok boyutlu sorunlar ve eşitsizliklerle mücadelede toplumsal dayanışmanın potansiyel gücünü göstermiştir.

Anahtar kelimeler: COVID-19 Salgını, Damgalanma, Eşitsizlikler, Dezavantajlı/Savunmasız Gruplar, Toplumsal Dayanışma

Abstract

Based on the argument that the health-related, economic, political, social, cultural, and psychological effects of COVID-19 have not created equal experiences for all social groups, this study examines in which groups pandemic has brought stigmatization and inequalities and the intersecting dimensions of this stigmatization and inequalities with different parameters in line with the current literature and data. In light of the results obtained in the study, the ambiguity in the pandemic process, concerns, unpredictability, justifications and explanations, and the identification of ‘initiators, spreaders, and those blameworthy’ has caused stigmatization process and resulted in discriminatory and exclusionary discourse and actions. In specific disadvantaged groups, such as certain ethnic and racial groups, the elderly, immigrants, the poor, those employed in particular sectors, the unemployed, those suffering from chronic illnesses, women, and those unable to access and use digital technologies, the dynamics of

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Gün, S., Uludağ, H., 2022 COVID-19 Salgını Eşitleyici Bir Deneyim miydi? Salgın Sürecinde Dezavantajlı/Savunmasız Gruplar, Damgalanma ve Eşitsizlikler, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(4), 3078-3096.

the pandemic and its restrictions-based practices have worked against them. Additionally, it has broadened and heightened intra-country, inter-country, and regional inequalities owing to the virus's impact and issues with employment, education, health care, and social protection. Notwithstanding all of its negative effects, the pandemic era has enhanced collective humanitarian efforts, including helping each other, cooperating, and social support actions from individuals to international organizations. It has also shown the potential power of social solidarity in the battle against multidimensional problems and inequalities.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Stigmatization, Inequalities, Disadvantaged/Vulnerable Groups, Social Solidarity

1. Giriş

1947’de yayınlanan Veba adlı romanında Albert Camus (2014) “*gerçekten de felaketler ortak bir şeydir, ancak başınıza geldiğinde inanmakta güçlük çekilir. Dünyada savaşlar kadar vebalar da meydana gelmiştir. Vebalar da, savaşlar da insanı hazırlıksız yakalar*” der. Tarihsel seyrinde farklı dönemlerdeki Veba, Kolera, Tifo, İspanyol Gribi, AIDS, SARS, MERS gibi COVID-19 (Koronavirüs) bulaşıcı hastalığı da hazırlıksız ve beklenmedik şekilde 2019 yılı sonlarında ortaya çıkmış; kısa sürede öngörülemez bir hızla tüm dünyaya yayılarak milyonlarca insanı enfekte etmiş, ölümle karşı karşıya bırakmış; diğer bir deyişle ortak bir felaket olarak gündemlerimize girmiştir. Fakat virüsün sonuçları söz konusu olduğunda farklı bölgeler, ülkeler ve toplumsal gruplar arasında salgının ortaklaşan veya benzeşen bir tecrübe yaratıp yaratmadığı tartışmalıdır.

Hastalık semptomları ve ölüm gibi biyolojik etkilerinin ötesinde Koronavirüs, damgalanmadan ayrımcılığa, dışlanmadan eşitsizliklere varan toplumsal etkilere sebep olmuş; salgın süreciyle birlikte ortaya çıkan belirsizlik, tedirginlik, risk, korku duyguları ötekinin varlığında vücut bulmuş; şüphe ve kaygı, soyut ve görünmez olan virüsü aşarak virüsle özdeşim kurulan, ‘öteki’ veya ‘yabancı’ olarak görülen belirli grupların üyelerine yönelmiştir. Bu gruplar kolaylıkla salgının ‘sorumluları, günah keçileri’ olarak imlenmiş; aşağılanma, yok sayılma ve dışlanmaya maruz kalmışlardır. COVID-19 dönemi boyunca virüsün yayılımının azaltılması amacıyla kişisel hijyen, temizlik, maske ve sosyal mesafe kuralları, belirli gruplar özelinde gün ve saat kısıtlaması, kısmi ve tam karantina, sektörel kilitlenmeler, seyahat engelleri ve ülke sınırlarının kapatılması gibi acil durum önlemleri ve salgınla mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi halk sağlığını korumayı hedeflese de, salgın koşulları, sağlıktan başlamak üzere toplumsal yaşamın ekonomik, politik, sosyal ve kültürel boyutlarda griftleşen sorunlarla çevrelenmesine yol açmış; yaş, cinsiyet, coğrafya, etnik köken, ırk, eğitim, gelir ve çalışma durumu gibi özelliklerle ilintili olarak bilhassa dezavantajlı/savunmasız gruplar için öncesine eklenen veya yeni eşitsizlikler ortaya çıkarmış; başlangıçtaki salt tıbbi kriz zamanla sosyal krize evrilmiştir.

Salgın döneminde, Koronavirüs karşısında herkesin eşit şekilde risk altında bulunduğunun düşünülmesiyle ortaya çıkan ‘eşitleyici virüs’ algısını sorunsallaştırarak virüsün bulaşımından yaygınlaşmasına, etkilerine ve neden olduğu sonuçlara değin eşitleyici bir deneyim sunmadığını tartışmaya açan bu çalışma, literatür ekseninde, COVID-19 salgını dezavantajlı/savunmasız grupların yaşadıkları damgalanma ve eşitsizlikler üzerinden ele alarak üç uğrakta ilerlemektedir. İlk olarak salgın ve damgalanma ilişkisi irdelenmekte; akabinde salgın boyunca damgalanan gruplara, damgalanma süreçlerine, damgalanmanın boyutlarına ve sonuçlarına odaklanılmakta; son olarak salgınla birlikte farklı toplumsal alanlarda ortaya çıkan veya genişleyen çok boyutlu eşitsizlikler farklı toplumsal gruplar açısından incelenmektedir. Çalışma, COVID-19 sürecindeki toplumsal kırılmalara yanıt olarak yükselen toplumsal dayanışmanın salgın sonrası toplum için potansiyelinin değerlendirilmesiyle tamamlanmaktadır.

2. Salgın ve Damgalanma

“Bir yabancı karşımızdayken onun, dahil edilmesine müsait kişi kategorisindeki diğerlerinden farklı ve pek de rağbet edilmeyen bir sığata haiz olduğu yönünde kanıtlar ortaya çıkabilir -uç bir durumda bu, kişiyi baştan aşağı kötü, tehlikeli veya zayıf biri kategorisine sokabilir. Böylece karşımızdaki yabancı, zihnimizde sağlıklı ve sıradan bir kişi olmaktan çıkıp lekeli ve sakat, kale alınmayan birine indirgenir. Böyle bir sıfat, özellikle de itibarsızlaştırıcı etkisi çok kapsamlıysa bir damgadır” (Goffman, 2014, s. 29).

Hastalıklar ve bulaşıcı hastalıklar konusu sadece sağlıkla ilişkisi ekseninde, tıbbi açıdan ele alınamayacak kadar, toplumsal etkileri ve sonuçları itibariyle oldukça karmaşıktır. Salgınları sosyo-psikolojik açıdan analiz eden Strong (1990, s. 251-255)’a göre, bir virüsün başlattığı salgınla birlikte, hastalığın hızla bulaşmasına benzer şekilde, herkesin yakalanma ihtimali olan, insanlar arasında hızla yaygınlaşan, bireysel ve kolektif özellikler taşıyan “korku (fear), açıklama ve ahlaksallaştırma (explanation and moralisation), eylem veya önerilen eylem (action or proposed action)” olmak üzere üç tür salgın daha başlamaktadır. İlk olarak, virüsün nedenleri üzerine belirsizlik ve bilinmezlikle şiddetlenen ani panik halleriyle hastalık “korku”sunun ortaya çıkışı yabancılara karşı şüpheyi derinleştirmekte; ardından, hastalığı “açıklama” çabasıyla yapılan aşırı yorumlar ve ahlaki tartışmalarla suçlanabilecek grupların daha kolay tanımlanması sağlanmaktadır. Böylece, hastalıktan hangi grupların daha çok etkileneceği ve hangi grupların hastalığın yayılmasından sorumlu tutulacağına işaret edilerek o grup üyelerini damgalamanın yolu açılmaktadır. Son olarak, salgın karşısında kaygının artışı ve aciliyet haliyle ilişkilendirilen, salgını kontrol altına almaya çalışan “eylem” çağrıları başlamakta, öneriler, uygulamalar ve kısıtlamalar neticesinde belirli gruplara yönelik olumsuz, ayrımcı, dışlayıcı tutum ve davranışlar geliştirilebilmektedir. Dolayısıyla doğrudan biyolojik fonksiyonları tahrip etmesi beklenen salgının sonuçları toplumsal alana yayılmakta, toplumsal davranış biçimleri ve etkileşim süreçlerini etkilemektedir.

Goffman (2014, s. 28-31), toplumların kategorize etme araçları ürettiklerini ifade etmektedir. Belirli niteliklere göre gruplar kategorilere ayrılır, sonrasında ise ayırım doğrultusunda dahil etme veya dışlama yoluna gidilerek tamamıyla toplumsal kabulün dışında kalan, stereotiplerimizle uyuşmayanlar sorun yaratıcı olarak görülürler. Kapsamlı şekilde itibarsızlaştırıcı bir niteliğe atıfta bulunmak, beklentiyi aşan bir farklılığı belirtmek için Goffman, damga kavramını kullanır ve üç tür damgadan bahseder: bedenin fiziksel deformasyonları, bireysel karakter bozuklukları (ruhsal bozukluklar, hapiste yatmak, bağımlılık, alkolizm, işsizlik vb.) ile ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar. Toplum tarafından sağlıklı, normal ve sıradan sınırları içinde tanımlananların haricindekiler, kusurlu, sakat, tehlikeli gibi sıfatlarla damgalanırlar ve damgalı bireyler ya “gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış” ya da “gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılması ihtimal dahilinde” olanlardır. Damga, her toplumda sosyal olarak inşa edilerek çeşitli kategorilerde ve biçimlerde varlığını sürdürdüğünden, farklı toplumlarda, damganın imlediği kategorilerdeki bireylere yönelen damgalama hali ve itibarsızlaştırma süreçleri de değişkenlik göstermektedir. Diğer yandan, zamanla normatif şekilde toplumsal düzene yerleşen damga, kolektif bilincin bir parçası haline gelmesiyle insanların sorgulamaksızın damgalanmış kategorideki birey ve gruplara yönelik damgalamayı sürdürmelerini beraberinde getirmektedir (Hancock ve Garner, 2011, s. 321-322).

COVID-19 salgını Goffmancı bir perspektiften okuyan Hancock ve Garner (2021, s. 551-554), Goffman’ın damga (stigma) kavramı ile birlikte toplumsal düzenleme unsurları olarak tahribat (havoc) ve çevreleme/sınırlama (containment) kavramlarını da salgın ekseninde ele almışlar; mikro ve makro düzeylerde birbirine bağlanan bu iki kavramı yeniden değerlendirmişlerdir. Tahribat, “mevcut etkileşim kalıpları üzerinde yıkıcı ve olumsuz etkiye

sahip olan bir olay veya olaylar dizisi” iken çevreleme, “bozulmayı sınırlama, düzeni yeniden sağlama ve bozulmayla ilişkili aktörleri kısıtlama veya uzaklaştırma çabalarını” ifade ederek, toplumda ortaya çıkabilecek düzensizliğin yayılmasını ve toplumsal düzeni bozacak etkileşim alanlarını koruma stratejisi olarak işlev görür. Toplumsal düzeni tehlikeye sokan ve tahribatın başlatıcısı olarak insan eylemliliği dışındaki virüsün, insan hareketliliği ile birlikte yayılması sonucu kontrol arayışıyla, yani bir nevi güvenlik hissiyatının oluşması amacıyla enfekte olan veya potansiyel olarak enfekte olma ihtimali bulunan, risk taşıyan ve sorun yarattığı varsayılan insanlar damgalanma, yalıtılma, sınırlandırılma ile ya fiziksel olarak ya da itibarlarının sarsılması yoluyla toplumdan uzaklaştırılmış; COVID-19 tahribatı ve bu tahribatı yaygınlaştıran/yaygınlaştırma olasılığı taşıyan bireylerin bedenleri, eylem ve pratikleri çevrelenmiştir. Zarar gören normatif düzenin yeniden tesisi ve toplumsal kaosun engellenmesine yönelik getirilen düzenlemeler, sınırlamalar ve önlemler (izolasyon, tam ve kısmi karantina, sınırların kapatılması, sosyal mesafe, belirli yaş gruplarında olan bireylere ilişkin özel uygulamalar -gün/süre kısıtlaması-, maske kullanımı zorunluluğu gibi) yoluyla tahribatın yok edilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu uygulamalar her ne kadar sağlıklı olma halini korumaya odaklansa da gerek Koronavirüsün bulaşılığına ilişkin kabullerle bağlantılı damga unsurları yaratarak ayrımcı ve dışlayıcı pratiklere gerekse de belirli dezavantajlı/savunmasız grupların tedbirlerin sonuçlarından daha yoğun etkilenmesine, dolayısıyla toplumsal eşitsizliklerin artışına yol açmıştır.

3. COVID-19 Salgınında Damgalanmanın İnşası

Toplum sağlığına yönelik tehlike arz ettikleri varsayımıyla belirli niteliklere sahip kişilere veya gruplara yönelen damgalama süreci, COVID-19’un ilk zamanlarından itibaren virüsün ortaya çıkışı, kaynağı, kimleri daha çok etkileyeceği, bulaşma yolları, yayılmasının nasıl önleneceği gibi pek çok soruya dair bilinmezlik, belirsizlik ve kaygı ile birlikte neden arama, hedef gösterme ve akut kontrol/güvenlik ihtiyacıyla başlamıştır. COVID-19 hastaları ve temaslıları virüs taşıyıcısı ve bulaştırıcısı (Sahoo ve Patel, 2021); hastalıkla bağlantısı olduğu düşünülen Çin ve Asyalı etnik gruplar virüsün kaynağı ve sorumluları (Di ve ark., 2021; Perng ve Dhaliwal, 2022; Hsuen ve ark., 2021); düşük sosyo-ekonomik özelliklere sahip göçmenler ve yoksullar gibi gruplar, yaşlılar, kronik hastalığı olanlar virüsün potansiyel risklileri veya kurbanları (Devakumar ve ark., 2020; Arun, 2021; Bhanot ve ark., 2021) olarak işaret edilerek damgalanmışlar ve bunun sonucunda muhtelif ayrımcı söylemlere ve davranışlara maruz bırakılmışlardır.

Salgının dünya çapında hızla yaygınlaşmasına paralel olarak farklı grupların damgalanmayla karşı karşıya kalmalarının artması sebebiyle, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından COVID-19 hastalığıyla ilişkili sosyal damgalamayı ele alan ve önlemeye yönelik çeşitli öneriler sunan bir kılavuz hazırlanmış; kılavuzda, damgalamanın, ayrımcılıktan kaçınmak amacıyla, hastalığın gizlenmesi, test ve tedavi için sağlık hizmetine başvurmadan çekinilmesi gibi engeller oluşturduğu ve bu durumun salgın üzerinde olumsuz sonuçları olduğu, COVID-19 ile mücadeleyi sekteye uğrattığı ifade edilmiştir. -Başka bir anlatımla damgalama, damgalanan bireylerin itibarsızlaştırmadan kaçınabilmek maksadıyla damga unsurlarını veya itibarsızlaştırıcı durumlarını gizlemeye çalışmalarını beraberinde getirmiştir (Goffman, 2014)-. Ayrıca Koronavirüsle ilgili kullanılan dilin, hastalık ve diğer faktörler arasında yanlış ilişkilendirme ve korku yaratacağı, dolayısıyla damgalayıcı tutumları ortaya çıkarabileceği belirtilmektedir. Çin virüsü, Asya virüsü gibi etnik kökene dayalı adlandırmalar; COVID-19/virüs vakası, kurbanları, şüphelileri; COVID-19’u/virüsü bulaştıran veya yaygınlaştıran ifadelerin geçtiği kullanımlar suçlayıcı anlamlar barındırmakta, damgalamayı harekete geçirmektedir (World Health Organization [WHO], 2020a).

Bulaşıcı hastalıklar ve salgın durumunda yaşanan korku ve ötekine duyulan kuşku sonucu, belirli saikler üzerinden meşruluk kazanarak damgalanan gruplara karşı irrasyonel, etik dışı ve insani olmayan bir yaklaşımla ayrımcı tutum ve davranışlar geliştirildiği görülmekte; hatta ırkçılık ve yabancı düşmanlığı zuhur edebilmektedir (Devakumar ve ark., 2020). Koronavirüsün çıkış noktası olarak Wuhan şehrindeki deniz ürünleri ve canlı hayvan pazarının gösterilmesiyle birlikte (WHO, 2020b) Çin'in yemek kültürüne yönelik kirlilik, tiksinti, hijyen dışılık, ilkelik, marjinalite ile ilgili aşağılayıcı atıflar yapılarak hayvandan insana geçtiği öne sürülen virüsün Çinliler aracılığıyla bulaştırıldığı düşünülmüş; adeta suçlu ilan edilmiş; Çin virüsü, Wuhan virüsü, Kung gripi gibi adlandırmaların da dillendirilmeye başlanmasıyla Çinlilere yönelik ötekileştirici, etnolojik damgalayıcı ve dışlayıcı eylemlerin zemini oluşturulmuştur. Böylece bir coğrafi konum olarak Çin'den yayılıp tüm dünyayı etkilediği kabul edilen virüsün neden olduğu/olacağı sonuçlara duyulan tepkiler, çekik gözlülük gibi belirli bedensel özellikler üzerinden Çinli veya benzer etnik kökenlerden geldiği varsayılan Asyalı bireylere yönelmiş, virüsün somut hali bu bedenler üzerinde cisimleşmiştir.

İspanyol Gribi, Ebola Virüsü -Afrika Virüsü-, Meksika Gribi, Orta Doğu Solunum Sendromu -MERS- gibi geçmiş hastalık isimlendirilmelerinde olduğu gibi hastalıkların belirli bir etnisite veya coğrafi konumla eşleştirilmesi, “hastalıkların ırksallaştırılması” yeni bir olgu değildir (Perng ve Dhaliwal, 2022). Salgın gibi kriz durumlarında kaygı ve korku duygusundan beslenen toplumsal refleksler hızlıca çoğalmakta, hastalığın nedenlerine ilişkin bilinmezlik hakim olduğu halde risk ve sorumluluğu başkalarına aktarma, ötekileştirme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Virüsün yapısal nedenlerini soruşturmaksızın kültürel özellikleri öne çıkaran suçlayıcı açıklamalarla tehdit unsuru olduğu varsayılan gruplar, hastalığın olmadığı yerlerde dahi sadece o etnik veya coğrafi bölgenin üyesi oldukları için damgalanmakta (Eichelberger, 2007); salgın dönemleri özellikle yabancı olarak tanımlananlara yönelik yeni veya daha yoğun damgalama biçimleri yaratmaktadır (Strong, 1990).

Salgının ilk günlerinde medeni olmayan alışkanlıkları ve geri kalmışlıkları kabulüyle ilintili şekilde virüsün ortaya çıkmasının ve yayılmasının kaynağı olarak görülen Wuhan halkının “bulaştırıcı”, “sorumsuz”, “ahmak” olarak kodlanmasıyla başlayan damgalama süreci (Di ve ark., 2021), salgın boyunca Çinlilerin -ve Asyalıların- yeme alışkanlıklarına dair klişelere dayalı suçlayıcı ifadelerle sürdürülmüş, bu ifadeler Çin restoranlarına gitmemeye ve restoranları taciz etmeye varmış; Sinofobi yükselmiş; dış görünüşleri sebebiyle Çinli olduğu anlaşılan bireylerden kaçınılmış; bu bireyler konaklama imkanlarından yoksun bırakılmış; yolculukta pasaport, vize ve sınır kontrolleri ağırlaştırılmış; mekansal kısıtlamalar getirilmiş, çeşitli işletmelerde müşteri olarak kabul edilmemiş, eğitimden uzaklaştırılmış; söylenmeden fiziksel şiddete varan eylemlere maruz kalmıştır. Ayrıca virüsün Çinlilere bulaşmasını akciğer yapılarının hassaslığına bağlayan biyo-medikal varsayımlar, ırkçı açıklamaları yaygınlaştırmış (Gao, 2021; Xu ve ark., 2021); Asya karşıtı nefret suçları artmış; Batı ve Çin arasındaki mevcut kültürel, ideolojik ve politik gerilimler salgın esnasında yeniden canlanarak özellikle politikacıların söylemleri ve medya aracılığıyla Çinlilere karşı damgalama sürekli olarak inşa edilmiştir (Li ve Nicholson, 2021; Xu ve ark., 2021).

Perng ve Dhaliwal (2022), Amerika Birleşik Devletleri'nde COVID-19 bulaşıcı hastalığıyla, Asya kökenli Amerikalılara karşı ırkçılık ve yabancı düşmanlığının giderek yükselişe geçtiği önemli bir sosyal krizin varlığına dikkat çekmekte; sosyal medyanın bu durumun pekişmesinde ve ayrımcılığın yeniden üretilmesinde oldukça etkili olduğunu ifade etmektedir. Eski ABD Başkanı Donald J. Trump'ın Twitter'da 16 Mart 2020'deki “Çin virüsü” ifadesini kullanarak attığı tweetin bir hafta öncesi ve sonrasındaki (9-23 Mart 2020 tarihleri arasında) tweet ve hashtagleri analiz eden araştırma (Hswen ve ark., 2021), Trump'ın tweetinden sonra Twitter'da Asya karşıtı hashtaglerin anlamlı derecede arttığını ve nefret söyleminin yaygınlaştığını ortaya koymuştur. #covid19 ve #chinesevirus hashtaglerini karşılaştıran bu araştırmaya göre,

#covid19 grubundaki tweetlerin %19,8'i yani yalnızca 5 hashtagten yaklaşık 1'i; #chinesevirus grubundaki hashtaglerin ise %50,4'ü olmak üzere yarısından fazlası Asya karşıtı ifadeler içermektedir. Dolayısıyla, politik bir aktör olan Trump'ın tweetinin ardından virüsün tanımlanmasında etnik bir belirtecin yer alması, yani dilin kullanımının farklılaşması önyargı ve ayrımcı söylemleri açıkça arttırmıştır. Bu minvalde salgında dijital teknolojiler, damgalama ve ötekileştirmeyi şiddetlendirirken fiziksel mecraya taşan siber zorbalığın yaygınlaşmasına da aracılık etmiştir (Zheng ve Walsham, 2021).

COVID-19 salgınında tüm dünyada damgalamaya maruz kalan temel gruplardan biri yaşlı popülasyonu olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü gibi sağlık otoriteleri tarafından yapılan açıklamalarda daha yüksek hastalık ve ölüm oranlarına sahip 65 yaş üstü bireylerin virüsten en çok etkilenen gruplardan olduğu açıklanmış; virüsün yaşlılarda yaratacağı olası sağlık sorunlarıyla mücadele edilmesi için özel önlemler alınmıştır. 65 yaş üstü nüfusa uygulanan sokağa çıkma kısıtlamalarından başlamak üzere bu önlemler sağlığı koruma amacıyla uygulansa da kronolojik yaş eksenli değerlendirmeler, bireylerin zayıflık, muhtaçlık, yetersizlik, risk ya da suç gibi kategorilerle ilişkilendirilmesini kolaylaştırarak damgalanmayı beraberinde getirmiştir.

Salgın sürecinde “tehlikeli bireyler” şeklinde resmedilen yaşlılara (Aytepe ve Efe, 2021) virüsün sorumluluğu yüklenmiş; salgın tedbirleri ve tedbirlere verilen yanıtlar çerçevesinde yaşlılar “eğitimsiz”, “sözden anlamayan”, “söz dinlemeyen”, “kuralları ihlal eden”, “riskli”, “güvenliğe tehdit oluşturan”, “devlete karşı çıkan”, “kamu düzenini bozan ve bu nedenle cezalandırılması gereken” insanlar olarak “kolektif bir temsilin” içine sığdırılmışlar (Arun, 2021), itibarsızlaştırılmışlar; suçlama, aşağılama, alay etme, azarlama, dışlama gibi eylemlerin muhatabı olmuşlardır (Yaşar ve Avcı, 2020). COVID-19 süresince para cezasına çarptırılma, şikayet edilme, toplu taşıma kullanımının kısıtlanması, kamusal alanda sosyalleşmeyi engellemek amacıyla bankların kaldırılması, zorla maske takma, kolonya dökme, korkutma gibi küçümseyici davranışlar sergilenmesi, alay edici içeriklerin sosyal medyada paylaşılması¹ sık karşılaşılan olaylar arasındadır. Dolayısıyla yaşlı-virüs ilişkisinde yaşlıların savunmasız olduklarına ilişkin algı kaynaklı korumacılık anlayışının ya da yaşlıların kaçınılması gereken, risk ve tehditle eşdeğer görülmesi sebebiyle yaşlılara yönelen damganın eyleme dönüşen sonuçları ayrımcı ve dışlayıcı bir görünüm arz etmiş; Pfaller (2020, s. 825)'in belirttiği gibi salgın, virüs bulaşma ihtimali olan ya da bulaşan bireyler açısından “yeni dışlama biçimleri” yaratmıştır.

Ülkeden ülkeye farklılıklar olmakla birlikte salgında, yoğun bakıma ve solunum cihazına duyulan gereksinime karşı tıbbi teçhizat eksikliği, personel yetersizliği, mevcut imkanların talebi karşılayamaz hale gelmesi gibi başlıca etkenler sağlık hizmetlerinde aksaklıklar meydana getirerek sistemin kilitlenmesine neden olmuş ve salgın yönetiminin yetkin şekilde yürütülmesini engellemiştir (Reuters, 2020; Unruh ve ark., 2022). Tüm dünyada sağlık hakkına erişim ve sağlık hizmetlerinden faydalanma hususlarındaki eşitsizlikler, COVID-19 döneminde daha da görünürleşmiş; özellikle yaşlı bireyler, hak ihlaline uğrayan savunmasız grupların başında yer almıştır. Bazı ülkeler, birilerinin yaşayabilmesi için kimilerinin ölüm riski ile karşı karşıya bırakılmasının, çoğunluğu “savunmak” için toplumun bazı kesimlerinin “feda

¹ İlgili haberler için linklere bakılabilir:

<https://www.haberturk.com/yasaga-uymayan-yasli-adama-392-lira-ceza-2621415>

<https://www.sabah.com.tr/video/haber/son-dakika-turkiye-corona-virusu-yasagina-uymayan-yasli-teyzenin-bu-goruntulerini-konusuyor-video>

<https://www.haberturk.com/son-dakika-haber-kendisini-polis-olarak-tanitti-tehdit-etti-paylasti-haber-2623070>

<https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/yasli-lar-evinde-kal-cagrisina-uymayınca-bankli-ciceklilere-de-tel-orgu-cekildi/1774190>

<https://www.sabah.com.tr/video/haber/yasli-adama-saygisizlik-yapan-sahsin-kendi-cagrisina-uymadigi-ortaya-cikti>

<https://www.gazetevatan.com/yasam/yasli-adami-yolda-zorla-durdurup-maske-taktilar-1307235>

edilmesinin” olağan olacağı yönünde görüş bildirmiş; aşılarda geliştirilmesi sürecinden önce, COVID-19 riskleri hala ciddi şekilde devam etmesine rağmen, salgın önlemlerinin getirdiği ekonomik zararları bertaraf etmek amacıyla ekonomide kapanmaya gitmek yerine yaşlıların da aralarında bulunduğu belirli savunmasız grupları orantısız risklere maruz bırakmasına karşın, doğal sürü bağışıklığını gündemlerine almış ve bunu fedakarlık söylemi ekseninde rasyonelleştirmişlerdir (Ajana, 2021). Yoğun yaşlı nüfusa sahip İtalya’da olduğu gibi tedavi için hasta seçiminin yapılması, tedavide ayrımcılık nedeniyle yaşlıların yaşam-ölüm ikileminde öncelikli elenenler sıralamasına konulmaları, yaşlı hastalara yönelik gözden çıkarma anlayışı güdülerek gençler karşısında daha az tercih edilebilir olmaları gibi eşitsiz uygulamalar² ile ekonomiye fayda sağlamayan kesimde yer alan, işe yaramaz, yük ve atıl bedenler olarak imlenen yaşlıların ölümlerinin önemsizliğini vurgulayan söylemler³ sağlık hizmetlerinden faydalanmada yaşa dayalı ayrımcılığı bariz şekilde gösterir niteliktedir. Başka bir anlatımla, salgın sürecinde, bir insan hakkı ihlali olarak yaşlıların tedavi ve bakımının ikincilleştirilmesine, kendilerinden gençlerle kıyaslanıp ölümlerinin sıradanlaştırılmasına tanıklık edilmiştir. Öyle ki, İspanya’da bir bakımevinde COVID-19 virüsü tespitiyle çalışanların huzurevini terk etmelerinin ardından yaşlıların öldüğü⁴; yine İspanya ve Fransa’da bazı yaşlıların hastalık belirtisi taşımalarına rağmen hastanelere sevk edilmediği⁵; benzer şekilde Belçika’da bakımevlerinde kalan yaşlıların terk edildiği, müdahale ve tedavi eksikliği sonucunda erken öldükleri⁶ vakalara rastlanmıştır. Ayrıca bu süreçte pek çok yaşlının Koronavirüs hastası olma, virüs korkusu, sağlık durumu engeli veya salgın kısıtlamaları sebepleriyle evden dışarı çıkmama, yalnız yaşama veya bakım ve sosyal destekten yoksun olma gibi durumlardan kaynaklı evlerinde ölü halde bulundukları bildirilmiştir⁷. Dolayısıyla hem COVID-19 salgını önlemleri kapsamında fiziksel hareketlilik kısıtlamasının getirdiği engeller nedeniyle hem de salgın yönetimi politikalarının ve sağlık sistemindeki salgın yükünün sonucunda yaşlı bedenlerin öncelik sonralık sıralamasına konup değersizleştirilmesiyle yaşlılar, sağlık hizmetleri almada dezavantajlı bir konuma yerleşmişler; özellikle kronik hastalıklar ve bağışıklık sisteminin zayıflaması gibi biyolojik yaşlılıkla kesişen durumlarda virüse daha açık hale gelmişlerdir.

COVID-19 döneminde yapılan çalışmalar (Brooke ve Jackson, 2020; Ferre ve Abou Rafe, 2020; Arun, 2021), yaşlıların sağlık hizmetlerine erişim ve faydalanmada engellerle birlikte, ekonomik zorluklar; gündelik yaşamı idame etmede temel ihtiyaçların karşılanamaması; ilgi, bakım ve destek mekanizmalarından yoksunluk; aile, arkadaş, komşu gibi yakınlarından uzakta, sosyal yalıtılmışlığın beraberinde getirdiği stres, çaresizlik, yalnızlık, korku vb. duygusal ve psikolojik zorluklar gibi birbirine eklemlenen çok boyutlu sorunlar yaşadıklarını; bunlara ilaveten medyada kurulan yaşlılar ve diğerleri dikotomisinin yaşlıların marjinalleştirilmesine

² Detaylar için linklere bakılabilir: <https://www.bbc.com/future/article/20200428-coronavirus-how-doctors-choose-who-lives-and-dies>
<https://www.independent.co.uk/news/health/coronavirus-italy-hospitals-doctor-lockdown-quarantine-intensive-care-a9401186.html>

³ İlgili haberler için linklere bakılabilir: <https://tr.euronews.com/2020/11/01/italya-da-covid-19-dan-olen-yasli-lar-n-vazgecilemez-degiller-yorumunu-yapan-vali-ozur-dile>
<https://www.reuters.com/world/uk/uk-pm-johnson-dismissed-covid-19-lockdown-only-elderly-would-die-ex-aide-says-2021-07-19/>

⁴ İlgili haber için linke bakılabilir: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700>

⁵ İlgili haber için linke bakılabilir: <https://tr.euronews.com/2020/04/01/covid-19-salg-n-n-n-en-ac-sorusu-iki-hasta-bir-solunum-cihaz-hangisi-oncelikli>

⁶ İlgili haber için linke bakılabilir: <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/af-orgutu-yasli-lar-terk-edildi-cogu-erken-oldu-41663827>

⁷ İlgili haberler için linklere bakılabilir: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52961928>
<https://www.haberturk.com/korona-hastasi-yasli-kadin-olu-bulundu-2982405>
<https://www.haberturk.com/kocaeli-haberleri/80773558-yakinlarinin-2-gundur-haber-alamadigi-yasli-adam-evinde-olu-bulundukorona-virus-korkusuyla>

sebepler olduğunu ortaya koymuştur. Yaşlılara yönelik damgalama hem bu sorunların temelini oluşturabilmekte hem de daha da derinleşmesinde etkili olabilmektedir.

4. Eşitsizlikler Merceğinden COVID-19 Salgını

‘Herkes virüse yakalanabilir’ argümanı yaş, cinsiyet, etnisite, sosyo-ekonomik durum ayırt etmeksizin tüm toplumsal gruplar için virüsün bulaşma ve etkileme potansiyelinin olduğunu ve dolayısıyla herkesi eşitlediği yanılsamasını beraberinde getirmektedir. Ancak virüsün etki ve sonuçlarının homojen görünümde olmadığı hem virüse yakalanma açısından hem de salgın tedbirleri kapsamındaki uygulamaların herkes için eşit deneyimler yaratmadığı açıktır. Sağlık boyutunu aşarak ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutlarda da toplumsal yaşamı derinden etkileyen COVID-19 süreci, özellikle dezavantajlı/savunmasız grupların maruz kaldığı mevcut önyargı, ayrımcılık, dışlanma ve eşitsizlik deneyimlerine yenilerini eklemiş veya bunları pekiştirmiştir.

COVID-19 virüsünü, “Eşitsizlik Virüsü” olarak tanımlayan OXFAM’ın raporunda, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşların da açıklamalarında olduğu gibi, salgın krizinin çok sayıda insanı mahrumiyete ve yoksulluğa sürüklediği, yoksul olmayanlarla kıyaslandığında yoksulları daha fazla etkilediği belirtilmekte; salgının tüm dünyada eşitsizlikleri arttıracığı, kaygı veren olumsuz ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Siyahlar, Afrikalılar, yerli halklar, kadınlar, tarihsel olarak dışlanmış gruplar (örneğin Latin Amerika’da toplumun çeperlerine itilmişler) dünya ölçeğinde salgından en çok etkilenenlerin başında yer almaktadır. Bu gruplarda COVID-19 nedeniyle ölüm ve aşırı yoksulluk yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğu; Brezilya’daki Afro kökenlilerin, Amerika Birleşik Devletleri’nde de Latin ve Siyahların Beyaz nüfusa göre, virüs sebepli ölüm riskine çok daha fazla açık hale geldiği görülmektedir (Berkhout ve ark., 2021). Yine Britanya’da keskinleşen eşitsizlikler, belirli bölgeler, meslek grupları, etnik azınlıklar ve yoksullar arasında sağlık durumu ile ölüm oranları bakımından belirgin farklılıklar meydana getirmiş (Blundell ve ark., 2020); etnik azınlık statüsündekiler beyaz çoğunluğa göre virüs kaynaklı ölüm karşısında çok daha fazla dezavantajlı, en yoksul bölgelerde yaşayanların ölüm oranları en zengin bölgelere göre iki kat daha yüksek olmuştur (Murdock, 2020). Yetersiz ve aşırı kalabalık barınma koşulları, sosyal mesafe kurallarına uymayı engelleyen yaşam ve çalışma şartları, ekonomik zorluklar ve damgalanma endişesiyle sağlık hizmetlerine erişememe veya hastalığın daha geç evrelerinde erişebilme, kronik hastalık riskinin daha yüksek olması yoksul grupların COVID-19 döneminde virüs karşısında daha savunmasız hale gelmelerinin temel sebepleridir (Ahmed ve ark., 2020; Patel ve ark., 2020).

Salgın sürecinin eşitsiz deneyimlenmesi çalışma hayatıyla da doğrudan ilintilidir. Salgın tedbirleri kapsamında büyük ölçüde uzaktan (evden) çalışma yaygınlaşmakla birlikte, daha yüksek eğitim düzeyi ve gelire sahip olanların iş faaliyetlerini uzaktan yürütmeleri daha olasıdır. Düşük eğitilmiş ve düşük ücretli çalışanların ise evden çalışmaya uygun olmayan istihdam alanlarında daha yoğun faaliyet gösterdikleri, bakım ve hizmet sektörü gibi insan etkinliğinin yüksek olduğu belirli mesleklerde bulunduklarından dolayı kilitlenmeler esnasında sağlık riskiyle daha fazla karşı karşıya kaldıkları; ayrıca ekonomik daralma ve sektörel kapanmalar nedeniyle gelir düzeylerinde düşme, geçici veya kalıcı iş kayıpları yaşadıkları görülmektedir. Bu durum ekonomik eşitsizlik, etnisite, ırk ve cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmiş; gelir uçurumunu büyütmüştür. Salgın boyunca ülkelerdeki yapısal eşitsizliklerle ilişkili olarak belirli etnik ve göçmen gruplar daha fazla işsiz kalmış, yoksulluk düzeyleri artmıştır. Aşırı yoksulluk oranlarının yüksek olduğu ülkelerde ekonomik krizin etkisiyle sosyal refah ve koruma ağları daha da zayıflamış, bu durum düşük ücretli çalışan ve işsizlerin desteklenmesini zorlaştırmıştır. Kadın istihdamının yoğunlaştığı perakende, yeme içme, konaklama, hazır giyim sektörlerinde kilitlenmelerin neden olduğu ekonomik etkilerin işsizlik

oranını yükselttiği; salgın öncesinde özellikle düşük gelir grubundaki ülkelerde kadınların %80'den fazlasının yarı zamanlı, kayıt dışı, güvencesiz ve az gelir getiren işlerde çalıştıkları göz önünde bulunulduğunda salgın süresince daha fazla iş kaybı yaşadıkları; okulların ve kreşlerin kapanması, mesafe kuralları kaynaklı sosyal ağlardan alınan bakım desteğinin sınırlanmasının toplumsal cinsiyet eksenli mevcut ev içi sorumlulukları ve ücretsiz bakım emeğini daha da arttırdığı; buna paralel, kadınların çalışma hayatı ile ev arasında sıkışıp işgücü piyasasından ayrıldıkları veya işlerine ara verdikleri bildirilmektedir (Anauati, 2020; Ahmed ve ark., 2020; Blundell ve ark., 2020; Berkhout ve ark., 2021; Bhanot ve ark., 2021; Czymara ve ark., 2021; Dang ve ark., 2021; Tang ve ark., 2021). Sonuç olarak, salgın deneyimi tüm dünyada gelir farklılaşmaları, enflasyon artışı, istihdam alanının daralması, ekonomik dalgalanmalar, işgücü piyasasındaki eşitsizlikler, işsizlik ve iş kayıpları, sosyal koruma ve destek sistemlerindeki yetersizliklerle birlikte yoksulluğu yaygınlaştırmış; yoksulluk ve yoksullukla ilintili sorunlar, COVID-19 krizinin ana gündemlerinden biri olmuştur. Dünya Bankası'nın salgının ekonomik etkilerini değerlendirerek hazırladığı Haziran 2020 Küresel Ekonomik Projeksiyonu'na göre, iyimser olan temel senaryoda 71 milyon daha, kötümser senaryoda ise 100 milyon daha insanın aşırı yoksullukla karşı karşıya kalabileceği belirtilmiş; ilk senaryoya göre küresel aşırı yoksulluk oranının %8,82'ye, ikinci senaryoya göre ise %9,18'e yükseleceği öngörülmüştür (World Bank [WB], 2020). Dünya genelinde aşırı yoksulluk içindeki insanların sayısının 2022 yılında, toplamda 657 milyon ile 676 milyon arasına ulaşacağı tahmin edilmektedir (Mahler ve ark., 2022). Gelineen noktada salgın, küresel gelir eşitsizliklerini arttırarak bugüne değin erişilen ilerlemeyi tersine çevirmiş, on yıldan daha fazla bir gerileme yaratmış; dezavantajlı/savunmasız gruplar için eşitsizliklerin derecesini ağırlaştırmıştır (WB, 2022).

COVID-19 virüsüyle mücadelede kısıtlamalar ve mesafe kuralları sonucunda üç milyardan fazla insanın izolasyona girmesiyle dijital teknolojiler, sadece bilgi ve hizmetlere erişimin temel kaynağı olmanın ötesinde tüm hayatı çevreleyen bir rol üstlenmiş; dolayısıyla salgınla birlikte diğer eşitsizliklerle kesişerek, "gizli bir sosyal eşitsizlik biçimi" olarak dijital eşitsizlikler şiddetlenmiştir (Beaunoyer ve ark., 2020; Zheng ve Walsham, 2021). Dijital eşitsizlikler kavramı, 90'lı yılların sonunda "bilgisayar ve internete erişimi olanlar ve olmayanlar arasındaki boşluğu tanımlamak için kullanılan" dijital bölünme etrafında, daha çok fiziksel erişim ekseninde anlaşılırken, sonrasında farklı seviyelerdeki eşitsizlikler de kavram bünyesine dahil edilmiş; dijital eşitsizlikler, internete ve dijital araçlara erişimin yanında dijital okuryazarlık seviyesi ile ilişkili olarak kullanım becerilerindeki eşitsizlikleri de ifade eder hale gelmiştir. Yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durum, kültürel kaynaklar, sağlık durumu gibi pek çok parametre bu eşitsizlikler üzerinde belirleyici olmaktadır (van Dijk, 2016, s. 272-273, 280-281). Başka bir ifadeyle, dijital eşitsizlikler sadece erişip erişmeme meselesinin ötesinde kullanım amacını, dijital beceri, pratik ve yetkinlikleri vurgulayan; insanların yaşamlarındaki etkileri, yapabilirliklerini de içine alan çoklu durumları kapsar. Dijitalleşmenin ivmelendiği COVID-19 döneminde, özellikle kilitlenme zamanlarında sosyal ilişkilerden gündelik rutinlere, eğitime, çalışma hayatına, tüketime, kamu hizmetlerinden faydalanmaya kadar toplumsal yaşamın sürdürülebilmesinin neredeyse tek yolunun dijital teknolojilere bağlı olması, gerek erişim gerekse de kullanım becerilerinin, dijital okuryazarlığın önemini yeniden açığa çıkarmış; mevcut ekonomik, sosyal, kültürel eşitsizlerin bir yansıması olarak dijital eşitsizlikler bilhassa dezavantajlı/savunmasız grupların deneyimlediği eşitsizlik hallerini daha da pekiştirmiştir.

Nisan 2020'de, Hollanda'da, salgın sırasında internet kullanımlarına odaklanan dijital eşitsizlik çalışmasının sonuçlarına göre; dijital imkan ve becerileri yüksek olanların internete ilişkin tutumlarının oldukça olumlu olduğu, salgın sürecinde interneti, bilgi ve iletişim aracı olarak yoğun şekilde kullandıkları; yaşlılar, düşük eğitim düzeyine ve niteliksiz işlere sahip kişiler gibi dezavantajlı grupların üyelerinin ise bu süreçte internete daha az eriştikleri ve internetten çok

daha az yararlandıkları, dijital eşitsizliklerin güçlenerek sürdüğü görülmektedir. Çalışmanın Hollanda gibi internet kullanımının ve eğitim düzeyinin yüksek olduğu bir ülkede yapıldığı dikkate alındığında, düşük internet, eğitim ve gelir düzeyine sahip ülkelerdeki dijital eşitsizliklerin çok daha endişe verici boyutlarda olacağı tahmin edilmektedir (van Deusen, 2020). Salgın, dijital eşitsizliklerin ayrı bir kategori olmaktan ziyade diğer eşitsizlikler ve dışlanma biçimleriyle ilişki içinde olduğunu, dezavantajlı grupların çok boyutlu kırılganlıklarını arttırıp yapısal eşitsizliklerin sürmesini beraberinde getirdiğini ve bu minvalde dijital teknolojilerin iyileştirici işlevlerinin ötesinde mevcut sosyal eşitsizleri üretme veya yeniden üretme ihtimali barındırdığını göstermiştir (Zheng ve Walsham, 2021).

Salgın sürecinde önlemler kapsamında eğitim kurumlarının tamamen veya kısmen çevrimiçi/uzaktan eğitime geçmesiyle dijital eşitsizliklerin görünürlüğü daha da artmış; internete erişim sorunu, dijital araçların yetersizliği ve dijital becerilerin eksikliği eğitime eşit şekilde erişimin önünde engeller yaratmıştır. Bu dönemde, düşük insani gelişme gösteren ülkelerde ilköğretim çağındaki çocukların %86'sının fiilen okul dışında kaldığı, çok yüksek insani gelişme skalasındaki ülkelerde ise bu oranın %20'lerde olduğu görülmekte; dolayısıyla bu büyük fark, insani gelişmişlik düzeyi ile dijital bölünme arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını açığa çıkarmaktadır (United Nations Development Programme [UNDP], 2020). Dijital olarak dezavantajlı öğrencilerin yaşadığı eşitsizlikler, öğrenme fırsatlarını azaltmakta; sonuçları yaşam boyuna yayılabilecek öğrenme uçurumu oluşturma riski taşıyıp, bu öğrencilerin akademik olarak diğer öğrencilerin gerisinde kalmalarına yol açabilmektedir (Robinson ve ark., 2020).

Son değerlendirmede, COVID-19 gibi bir sağlık krizi durumunda bağlantısızların veya sınırlı internet bağlantısına sahip olanların, dijital araçlardan etkin şekilde yararlanamayanların hastalık ve hastalıkla mücadele ile ilgili bilgiye erişim, salgına yönelik getirilen önlemlerden haberdar olma, sosyal ilişkilerini sürdürebilme, salgının olumsuz etkileriyle başa çıkma, eğitim, çalışma hayatı, kamusal hizmetler ve sosyal destek mekanizmalarından faydalanma durumlarında dezavantajlı bir konuma yerleşmeleri olasıdır. Ayrıca salgında dijital eşitsizlikler, sağlıktan başlamak üzere halihazırdaki sosyo-ekonomik eşitsizliklerle eklenerek salgının toplumsala yansıyan etki ve sonuçlarını derinleştirmiş; dezavantajlı grupların salgın sürecini çok boyutlu zorluklarla çevrelenmiş şekilde geçirmelerini ve hatta -dijital araç ve imkanların taşıdığı insani gelişim potansiyeli düşünüldüğünde- uzun vadede yaşadıkları sorunların daha da kalıcı hale gelmesi riskini beraberinde getirmiştir.

5. Sonuç

2019'un sonlarından itibaren tüm dünyaya yayılan COVID-19'un herkes için eşitleyici olmadığı öncülüne dayanan bu çalışma, Goffman'ın damga, tahrifat ve çevreleme/sınırlama kavramlarına başvurarak, salgın sürecinin virüsün bulaşma dinamikleri kaynaklı damga unsurları oluşturduğunu; bu süreçte belirli dezavantajlı/savunmasız grupların ayrımcı ve dışlayıcı söylem ve eylemlerin nesnesi haline getirildiğini; salgın karşısında bölgesel, ülkeler arası ve ülke içinde keskin farklılıklara dayalı eşitsiz bir konumlanmanın söz konusu olduğunu göstermiştir.

COVID-19 hastası ve temaslılarıyla birlikte Çinliler ve fiziksel özellikleri Çinlilerle benzer olan insanlar, virüse daha açık oldukları ve risk taşıdıkları düşünülen yaşlılar tüm dünyada hedef gösterilerek salgının ilk damgalananları arasında yer almış; bazı etnik ve ırksal gruplar, yoksullar, kadınlar, kronik hastalıklara sahip olanlar, göçmenler, belirli sektörlerde veya geçici, enformel, düşük gelir getiren işlerde çalışanlar, işsizler, dijital teknolojilere erişim ve kullanım becerisinden yoksun olanlar açısından salgın süreci, salgın öncesindeki sorunlarla birleşerek eşitsizlikleri genişletmiş ve yoğunlaştırmıştır.

COVID-19 salgını, Birleşmiş Milletler'in "kimseyi geride bırakma" anlayışına ilişkin küresel mücadeleleri, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına erişmeyi, insan haklarını korumayı önemli derecede sekteye uğratmış; eşitleyici olmaktan ziyade eşitsizlik mesafesinin daha da açılmasına yol açan kötümser bir tablo sunarak eşitliğin tesisine yönelik adımların önünde güçlü bir direnç oluşturmuştur. Ancak diğer yandan salgın esnasındaki işbirliği, dayanışma ve yardımlaşmayı içeren kolektif insani çabalar, salgın sonrası (post-pandemi) toplum için başka iyimser bir gelecek senaryosunun da mümkün olabileceğini göstermiştir.

COVID-19 salgınıyla meydana gelen tahribat, artan eşitsizlikler, çok boyutlu sorunlar karşısında toplumlar, akut refleksler geliştirerek çözüm yolları bulmaya çalışmış; bireysel, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde paylaşım ve dayanışma vurgusu ile birlikte çeşitli mücadele stratejileri üretilmiştir. Küresel ölçekte Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası, Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF gibi uluslararası organizasyonlar salgının farklı boyutlardaki olumsuz etkilerini bertaraf etmede önemli aktörler olarak sorumluluk almış; bu süreçte "herkes elini taşın altına koysun" yaklaşımıyla UNICEF'in COVID-19 Dayanışma Müdahale Fonu⁸ kurulmuş; yine COVID-19 Küresel İnsani Yardım Planı⁹ devreye girerek salgından en çok etkilenen yoksul ve kırılgan ülkeler için insani yardım çağrıları yapılmış, dayanışma ve desteğin sağlanması amaçlanmıştır. Ülkemizde salgında devletin aktif rolünün yanı sıra sivil toplum, özel sektör, insani yardım odaklı organizasyonlar gerek fiziki gerekse de dijital ortam üzerinden yardım ve dayanışma faaliyetleri düzenlemişlerdir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın mevcut sosyal yardım programlarının dışında acil müdahale amacıyla "Pandemi Sosyal Destek Programı" başlatılmış; İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde kamu kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, AFAD, Kızılay gibi sivil toplum kuruluşlarının eşgüdümü çabalarıyla organize edilen "Vefa Sosyal Destek Grupları", dayanışma, yardımlaşma ve gönüllülük eksenli çalışmalar yürütmüşlerdir¹⁰. Ayrıca aile, komşu, arkadaşlar, yakınlar gibi koruyucu ve destekleyici informal dayanışma ağları, salgın döneminde karşılaşılan zorluklar ve sorunların aşılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Son kertede, insanlığın deneyimlediği en zorlayıcı krizlerden biri olan, damgayı, ayrımcılığı, toplumsal eşitsizlikleri üreten ve pekiştiren COVID-19 salgını bir yandan da maddi ve maddi olmayan boyutlarda, mikrodan makroya kolektif bir eylemlilik haliyle tüm dünyada ayrımcılık ve eşitsizliklere karşı toplumsal dayanışmanın önemini yeniden hatırlatmış; eşitlikçi, sürdürülebilir, kapsayıcı talepleri ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla salgın koşullarından hareketle zuhur eden toplumsal dayanışma, salt salgınla mücadelede yardımlaşma ve işbirliği duygusunun şekillendirdiği akut bir müdahale unsuru olmanın ötesinde, her geçen gün daha da artan ve karmaşılaşan dezavantajlılık halleri, sosyo-ekonomik sorunlar, eşitsizlikler, çatışmalar, insani ve doğal krizler için umut vaat eden bir potansiyel taşıyabilir.

⁸ COVID-19 Dayanışma Müdahale Fonu, "ülkelerin sağlık sistemlerinin kapasitelerinin artırılmasına ve başta kadınlar, çocuklar ve savunmasız gruplar olmak üzere salgının toplumlar üzerindeki sosyal etkisinin azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla" kurulmuştur (UNICEF, 2020).

Detaylar için ilgili linke bakılabilir: <https://www.unicefturk.org/yazi/dayanismafonu>

⁹ Küresel İnsani Yardım Planı, "insanı korumak ve virüsün dünyanın dört bir yanına yeniden yayılmasını engellemek amacıyla dünyanın en kırılgan bazı ülkelerinde COVID-19 ile mücadele etmek üzere" başlatılmıştır (UN, 2020).

Detaylar için ilgili linke bakılabilir: <https://turkey.un.org/tr/39056-kovid-19-kuresel-insani-yardim-planı>

¹⁰ Salgın başlangıcının ilk aylarında (22 Mart-13 Mayıs 2020 tarihleri arası) "Vefa Sosyal Destek Gruplarına, 112 Acil Çağrı Merkezi üzerinden 2.561.283 arama, 155 Polis İmdat Hattı üzerinden 858.686 arama, 156 Jandarma İmdat Hattı üzerinden 373.310 arama, diğer numaralardan 3.339.174 arama olmak üzere toplam 7.132.453 arama" yapılmıştır. 6.649.461 65 yaş üstü bireylerin ihtiyaçları Vefa Sosyal Destek Grupları tarafından karşılanmıştır (Yeşilay, 2020; Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2020).

Detaylar için ilgili linklere bakılabilir: <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>
<https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/pandemi-gunlerinde-dayanismanin-carpan-etkisi-vefa-sosyal-destek-grubu>

Kaynakça

- Ahmed, F., Ahmed, N. E., Pissarides, C., & Stiglitz, J. (2020). Why Inequality Could Spread COVID-19. *The Lancet Public Health*, 5(5), e240.
- Ajana, B. (2021). Immunitarianism: Defence and Sacrifice in The Politics of COVID-19. *History and Philosophy of the Life Sciences*, 43(1), 1-31. <https://doi.org/10.1007/s40656-021-00384-9>
- Anauati, M. V. (2020). The Impact of COVID-19 on Gender Equality. UNDP Blog, In Latin America and The Caribbean. <https://www.undp.org/latin-america/blog/impact-covid-19-gender-equality>. Erişim tarihi: 22.04.2022
- Arun, Ö. (2021). *COVID-19 Gündeminde Yaşlılara Yönelik Hak İhlalleri ve Ayrımcı Uygulamalar*. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Aytepe, A. ve Efe, M. (2021). COVID-19 Pandemisinde Yaş Ayrımcılığı: Uygulamalar ve Etkileri. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 4(3), 103-112.
- BBC News (2020a, 24 Mart). Koronavirüs Salgını: İspanya'da Terk Edilmiş Huzurevlerinde Kalan Yaşlılar Yataklarında Ölü Bulundu. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- BBC News (2020b, 8 Haziran). Koronavirüs: İngiltere'de 'Çok Sayıda Yaşlı Evlerinde Tek Başına Öldü, Cesetleri İki Hafta Sonra Bulundu'. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52961928>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- BBC News (2020c, 30 Haziran). Koronavirüs Salgını, 'Yaşlılara Ayrımcılık ve Kötü Muameleyi Artırdı'. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53236204>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- Beaunoyer, E., Dupéré, S., & Guitton, M. J. (2020). COVID-19 and Digital Inequalities: Reciprocal Impacts and Mitigation Strategies. *Computers in Human Behavior*, 111, 106424. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106424>
- Berkhout, E., Galasso, N., Lawson, M., Rivero Morales, P. A., Taneja, A., & Vázquez Pimentel, D. A. (2021). *The Inequality Virus: Bringing Together a World Torn Apart by Coronavirus through a Fair, Just and Sustainable Economy*. Oxford: Oxfam GB. <https://doi.org/10.21201/2021.6409>
- Bhanot, D., Singh, T., Verma, S. K., & Sharad, S. (2021). Stigma and Discrimination During COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Public Health*, 8, 577018. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.577018>
- Blundell, R., Costa Dias, M., Joyce, R., & Xu, X. (2020). COVID-19 and Inequalities. *Fiscal Studies*, 41(2), 291-319. <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12232>
- Brooke, J., & Jackson, D. (2020). Older People and COVID-19: Isolation, Risk and Ageism. *Journal of Clinical Nursing*, 29 (13-14), 2044-2046. <https://doi.org/10.1111/jocn.15274>
- Camus, A. (2014). *Veba* (N. Tanyolaç Öztokat, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Czymara, C. S., Langenkamp, A., & Cano, T. (2021). Cause for Concerns: Gender Inequality in Experiencing the COVID-19 Lockdown in Germany. *European Societies*, 23(sup1), S68-S81. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1808692>

- Dang, H. A. H., & Nguyen, C. V. (2021). Gender Inequality During The COVID-19 Pandemic: Income, Expenditure, Savings, and Job Loss. *World Development*, 140, 105296. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105296>
- Devakumar, D., Shannon, G., Bhopal, S. S., & Abubakar, I. (2020). Racism and Discrimination in COVID-19 Responses. *The Lancet*, 395(10231), 1194. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30792-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30792-3)
- Di, Y., Li, A., Li, H., Wu, P., Yang, S., Zhu, M., ... & Liu, X. (2021). Stigma Toward Wuhan People During the COVID-19 Epidemic: An Exploratory Study Based on Social Media. *BMC Public Health*, 21(1), 1-9.
- Eichelberger, L. (2007). SARS and New York's Chinatown: The Politics of Risk and Blame During an Epidemic of Fear. *Social Science & Medicine*, 65(6), 1284-1295. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.04.022>
- Euronews (2021, 1 Kasım). İtalya'da COVID-19'dan Ölen Yaşlıların 'Vazgeçilemez Değiller' Yorumunu Yapan Vali Özür Diledi. <https://tr.euronews.com/2020/11/01/italya-da-covid-19-dan-olen-yasl-lar-n-vazgecilemez-degiller-yorumunu-yapan-vali-ozur-dile>. Erişim tarihi: 13.04.2022
- Ferre, J., & Abou Rafeh, A. (2020). *COVID-19 and Older Persons: A Defining Moment for an Informed, Inclusive and Targeted Response*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Policy Brief, 68.
- Gao, Z. (2021). Sinophobia During The COVID-19 Pandemic: Identity, Belonging, and International Politics. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 56(6), 1-19. <https://doi.org/10.1007/s12124-021-09659-z>
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (Ş. GenişL. Ünsaldı & S.N. Ağırnaslı, Çev.). [Ankara: Heretik Yayıncılık](https://www.haberturk.com/yasaga-uymayan-yasli-adama-392-lira-ceza-2621415).
- Habertürk (2020a, 22 Mart). Yasağa Uymayan Yaşlı Adama 392 Lira Ceza. <https://www.haberturk.com/yasaga-uymayan-yasli-adama-392-lira-ceza-2621415>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- Habertürk (2020b, 24 Mart). Kendisini Polis Olarak Tanıttı, Tehdit Etti, Paylaştı! Tepki Çeken Paylaşım İçin Flaş Karar!. <https://www.haberturk.com/son-dakika-haber-kendisini-polis-olarak-tanitti-tehdit-etti-paylasti-haber-2623070>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- Hancock, B. H., & Garner, R. (2011). Towards a Philosophy of Containment: Reading Goffman in The 21st Century. *The American Sociologist*, 42(4), 316-340. <https://doi.org/10.1007/s12108-011-9132-3>
- Hancock, B. H., & Garner, R. (2021). Erving Goffman and "The New Normal": Havoc and Containment in The Pandemic Era. *The American Sociologist*, 52(3), 548-578. <https://doi.org/10.1007/s12108-021-09510-3>
- Hswen, Y., Xu, X., Hing, A., Hawkins, J. B., Brownstein, J. S., & Gee, G. C. (2021). Association of "# covid19" Versus "# chinesevirus" with Anti-Asian Sentiments on Twitter: March 9-23, 2020. *American Journal of Public Health*, 111(5), 956-964. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2021.306154>
- Li, Y., & Nicholson Jr, H. L. (2021). When "Model Minorities" Become "Yellow Peril"-Othering and The Racialization of Asian Americans in The COVID-19 Pandemic. *Sociology Compass*, 15(2), e12849. <https://doi.org/10.1111/soc4.12849>

- Mahler, D. G., Yonzan, N., Hill, R., Lakner C., Wu H., & Yoshida, N. (2022). *Pandemic, Prices, and Poverty*. World Bank Blog, <https://blogs.worldbank.org/opendata/pandemic-prices-and-poverty#:~:text=Under%20these%20two%20scenarios%2C%20the,million%20poor%20people%20in%202022>. Erişim Tarihi: 21.05.2022
- Murdock, G. (2020). Pandeminin Etkisi Eşit Olmayan Bir Şekilde Hissedilmiştir. *TRT Akademi*, 5 (10), 846-857.
- NTV (2020). Bankta Oturan Yaşlılara Su Attılar. <https://www.youtube.com/watch?v=bjkQwZkIPME>. Erişim tarihi: 13.04.2022
- Patel, J. A., Nielsen, F. B. H., Badiani, A. A., Assi, S., Unadkat, V. A., Patel, B., ... & Wardle, H. (2020). Poverty, Inequality and COVID-19: The Forgotten Vulnerable. *Public Health*, 183(1), 110. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.05.006>
- Perng, W., & Dhaliwal, S. K. (2022). Anti-Asian Racism and COVID-19: How It Started, How It is Going, and What We Can Do. *Epidemiology (Cambridge, Mass.)*, 33(3), 379-382. <https://doi.org/10.1097/ede.0000000000001458>
- Pfaller, L. (2020). Theorizing The Virus: Abjection and The COVID-19 Pandemic. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(9/10), 821-829. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2020-0243>
- Reuters (2020, 25 Mart). Exclusive: EU States Need 10 Times More Coronavirus Equipment- Internal Document. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eu-supplies-exclus-idUSKBN21C1JC>. Erişim tarihi: 10.04.2022
- Reuters (2021, 21 Temmuz). UK PM Johnson Dismissed COVID-19 Lockdown As Only Elderly Would Die, Ex-Aide Says. <https://www.reuters.com/world/uk/uk-pm-johnson-dismissed-covid-19-lockdown-only-elderly-would-die-ex-aide-says-2021-07-19/>. Erişim tarihi: 10.04.2022
- Robinson, L., Schulz, J., Khilnani, A., Ono, H., Cotten, S., McClain, N., ... & Tolentino, N. (2020). Digital Inequalities in Time of Pandemic: COVID-19 Exposure Risk Profiles and New Forms of Vulnerability. *First Monday*, 25(7). <https://doi.org/10.5210/fm.v25i7.10845>
- Sabah (2020a, 24 Mart). Yaşlı Adama Saygısızlık Yapan Şahsın Kendi Çağrısına Uymadığı Ortaya Çıktı. <https://www.sabah.com.tr/video/haber/yasli-adama-saygisizlik-yapan-sahsin-kendi-cagrisina-uymadigi-ortaya-cikti>. Erişim tarihi: 13.04.2022
- Sabah (2020b, 24 Mart). Türkiye Corona Virüsü Yasağına Uymayan Yaşlı Teyzenin Bu Görüntülerini Konuşuyor. <https://www.sabah.com.tr/video/haber/son-dakika-turkiye-corona-virusu-yasagina-uymayan-yasli-teyzenin-bu-goruntulerini-konusuyor-video>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- Sabah (2020c, 30 Mart). Sokağa Çıkan Dede Polis İle Tartıştı! “82 Yaşımdayım Böyle Bir Şey Görmedim”. <https://www.sabah.com.tr/yasam/sokaga-cikan-dede-polis-ile-tartisti-82-yasindayim-boyle-bir-sey-gormedim-4913858>. Erişim tarihi: 14.04.2022
- Sahoo, B. P., & Patel, A. B. (2021). Social Stigma in Time of COVID-19 Pandemic: Evidence from India. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 41(11-12), 1170-1182. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-01-2021-0012>
- Strong, P. (1990). Epidemic Psychology: A Model. *Sociology of Health & Illness*, 12(3), 249-259. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep11347150>

- Tang, V., Santiago, A., Khan, Z., Amaglobeli, D., Dugarova, E., Gifford, K., ... & Zhang, Q. (2021). *Gender Equality and COVID-19: Policies and Institutions for Mitigating The Crisis*. Special Series on COVID-19, International Monetary Fund, Washington, DC.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2020). Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı. <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneye-ulasti>. Erişim tarihi: 26.05.2022
- United Nations International Children's Emergency Fund - UNICEF (2020). COVID-19 Dayanışma Müdahale Fonu. <https://www.unicefturk.org/yazi/dayanismafonu>. Erişim tarihi: 26.05.2022
- United Nations Development Programme - UNDP (2020). COVID-19: Human Development on Course to Decline This Year for The First Time Since 1990. <https://www.undp.org/turkiye/press-releases/covid-19-human-development-course-decline-year-first-time-1990>. Erişim tarihi: 08.05.2022
- United Nations - UN (2020). Kovid-19 Küresel İnsani Yardım Planı. <https://turkiye.un.org/tr/39056-kovid-19-kuresel-insani-yardim-plani>. Erişim tarihi: 26.05.2022
- Unruh, L., Allin, S., Marchildon, G., Burke, S., Barry, S., Siersbaek, R., ... & Williams, G. A. (2022). A Comparison of 2020 Health Policy Responses to The COVID-19 Pandemic in Canada, Ireland, the United Kingdom and The United States of America. *Health Policy*, 126(5), 427-437. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2021.06.012>
- van Deursen, A. J. (2020). Digital Inequality During a Pandemic: Quantitative Study of Differences in COVID-19 - Related Internet Uses and Outcomes Among The General Population. *Journal of Medical Internet Research*, 22(8), e20073. <https://doi.org/10.2196/20073>
- van Dijk, J. (2016). *Ağ Toplumu*. (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Kafka Yayınları.
- Vatan (2020, 24 Mart). Yaşlı Adamı Yolda Zorla Durdurup Maske Taktılar!. <https://www.gazetevatan.com/yasam/yasli-adami-yolda-zorla-durdurup-maske-taktilar-1307235>. Erişim tarihi: 13.04.2022
- World Bank - WB. (2020). *Projected Poverty Impacts of COVID-19 (Coronavirus)*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/461601591649316722-0090022020/original/ProjectedpovertyimpactsOfCOVID19.pdf>. Erişim tarihi: 09.05.2022
- World Bank - WB. (2022). *Global Economic Prospects*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/cb15f6d7442eade7f5bb95c4fdec1b3-0350012022/related/Global-Economic-Prospects-January-2022-Topical-Issue-2.pdf>. Erişim tarihi: 09.05.2022
- World Health Organization - WHO. (2020a). *Social Stigma Associated with COVID-19*. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/covid19-stigma-guide.pdf>. Erişim Tarihi: 20.03.2022
- World Health Organization - WHO. (2020b, 12 Ocak). *COVID-19 - China*. <https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/2020-DON233>. Erişim tarihi: 08.03.2022
- Xu, J., Sun, G., Cao, W., Fan, W., Pan, Z., Yao, Z., & Li, H. (2021). Stigma, Discrimination, and Hate Crimes in Chinese-Speaking World Amid COVID-19 Pandemic. *Asian Journal of Criminology*, 16(1), 51-74. <https://doi.org/10.1007/s11417-020-09339-8>

- Yaşar, Ö., Avcı, N. (2020). Değişen Yaşlılık Algısı: COVID-19 ile Damgalanan Yaşlılar. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 1251-1273. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44275>
- Yeşilay (2020). Pandemi Günlerinde Dayanışmanın Çarpan Etkisi: Vefa Sosyal Destek Grubu. <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/pandemi-gunlerinde-dayanismanin-carpan-etkisi-vefa-sosyal-destek-grubu>. Erişim tarihi: 26.05.2022
- Zheng, Y., & Walsham, G. (2021). Inequality of What? An Intersectional Approach to Digital Inequality Under COVID-19. *Information and Organization*, 31(1), 100341. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2021.100341>

Research Article

COVID-19 Salgını Eşitleyici Bir Deneyim miydi? Salgın Sürecinde Dezavantajlı/Savunmasız Gruplar, Damgalanma ve Eşitsizlikler

Was The COVID-19 Pandemic an Equalizing Experience? Disadvantaged/Vulnerable Groups, Stigmatization, and Inequalities Throughout The Pandemic

Serap GÜN Arş. Gör, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü serap.gun@hbv.edu.tr serap.gun@erzurum.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6966-1307	Hilal ULUDAĞ Arş. Gör, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü hilal.uludag@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-4951-7556
--	--

Extensive Summary

This research focuses on the affects and repercussions of the pandemic for disadvantaged/vulnerable groups and assesses the dimensions of stigmatization and inequality according to age, race, ethnicity, gender, geography, and socio-economic status utilizing literature and current data.

The study examines the pandemic through Goffman's notions of stigma, havoc, and containment. During the outbreak, the spread of the virus, which threatened the social order and was the initiator of havoc, led to a search for control, and people who are infected or potentially infected, who are at risk and who are presumed to be worrisome, were excluded from society through stigmatization, isolation, limitation, either physically or through discrediting. The bodies, actions, and behaviors of those who may have spread the COVID-19 havoc were subjected to containment. It was aimed to eliminate the havoc by explanations, regulations, limits, and measures implemented (such as isolation, full and partial quarantine, closing the borders, social distance, unique practices for individuals in certain age groups such as quarantine based on day/time limitation, obligation to use masks) to restore the shattered normative order and avoid social chaos. Although these practices aim to maintain a healthy state, they have instead contributed to the development of stigma elements resulting from the dynamics of the Coronavirus, making some groups the target of exclusionary and discriminatory discourses and actions and as a result, facing social inequalities. Besides, stigmatization has hindered the battle against COVID-19, since it poses dangers such as disease concealment, refusal of testing, and avoidance of treatment to avoid discredit and stigma.

The stigmatization process started from the early days of the outbreak with the urge to search for a reason which was brought by the ambiguity, uncertainty, and anxiety regarding several questions such as how did virus emerge, what is the source, who will be affected more, what are the modes of transmission and how to prevent its spread. In this regard, COVID-19 patients and close contacts, immigrants and the poor who have low socio-economic characteristics, elderly people, and those with chronic diseases were the primary targets that were subjected to stigmatization associated with the virus. As the Chinese city of Wuhan was identified as the origin of the coronavirus, the Chinese and Asian and slant-eyed people, whose physical attributes resembled those of the Chinese, were viewed as the virus's source and perpetrators

and were stigmatized through marginalization regardless of facts on the virus. The process of stigmatization, which made the cultural features of the Chinese a target, began with stigmas on their eating habits predicated on filth, disgust, unhygienic conditions, primitivism, and marginality. And the accusative designations, such as the Chinese virus, the Wuhan virus, and the Kung flu, which were matching with ethnicity or geographical locations, have been perpetuated mostly via the discourses of politicians, mass media, and social media. During the outbreak period, Chinese individuals were subjected to being avoided, actions starting from complaining to physical violence and also restrictions and exclusion in public areas, and Sinophobia escalated. At the same time, prejudice, discrimination, xenophobia, racism, and hate crimes have surged toward Asians.

The elderly population has been one of the most significant groups stigmatized globally. The declaration by health officials that the elderly have high disease and death rates as a result of the virus, special actions taken for the elderly beginning with curfew restrictions, and chronological age-oriented assessments have led to the elderly being identified as potentially risky or victims of the virus, fostering their association with classifications such as weakness, neediness, inadequacy, risk, or crime, and therefore stigmatization. The elderly suffered mockery, reprimand, complaints, exclusion from public settings, and marginalization due to their negative connotations. Described as useless, burden and idle bodies, they witnessed subordinate treatment and care, the comparison of their deaths to those of young people, and the banalization of their deaths, and in certain European nations, age discrimination and exclusion have implications that result in abandonment to death when human rights are disregarded. During the pandemic, the stigma against the elderly made them more susceptible to the virus and had a greater impact on them; it was the cause of emotional and psychological challenges such as barriers to accessing and benefiting from health care services, economic troubles, isolation from social support networks, stress, loneliness, and fear.

The statement that ‘everyone can catch the virus’ creates the illusion that the virus is capable of infecting and affecting all social groups, regardless of age, gender, ethnicity, geographical location, or socio-economic level, and so equalizes everyone. The research revealed, however, that the symptoms and repercussions of the virus were not equal, and that neither the infection nor the practices implemented as part of pandemic efforts created equal experiences for everyone. Multifaceted disparities that are exacerbated by stigma, discrimination, and exclusion in the labor market, education, and social protection have worsened, beginning with inequalities in access to and benefit from health care, particularly for more disadvantaged populations. Certain ethnic and racial groups, including Blacks, indigenous peoples, and Latinos, as well as the poor, were particularly susceptible to virus-caused mortality and severe poverty. Employees with low education and low wages, specific occupational groups with significant human involvement such as the care and hospitality industry, and migrants have been more exposed to health risks and faced income declines, and job losses. Due to the lockdowns and quarantines within the scope of pandemic measures, the domestic responsibilities and unpaid care labor of women were heightened and in parallel to this situation, their unemployment rates increased due to their position in the labor market as well. The capacity to access and use the internet and digital technologies has taken on more significance as digitization has become key to society, from social relationships to education, from working life to acquiring information and benefitting from public services. The digital inequalities encountered by countries with low human development, more elderly population, and disadvantaged groups with low education and income levels have been exacerbated, causing them to be more adversely affected by pandemic measures, and bringing with it the risk of the growth and entrenchment of existing socio-economic disparities.

Consequently, the pandemic elevated discrimination and exclusionary discourses and deeds against disadvantaged/vulnerable groups with stigmatization, and reinforced economic, racial, ethnic, gender, and digital inequalities intra-country, inter-country, and regionally; thus, it was far from an equalizing experience. However, the collective humanitarian efforts that included collaboration, solidarity, and cooperation in tangible and intangible dimensions and from micro to macro level, which could reach an extent that is more than being a mere acute response element in the fight against outbreak, may offer a promising potential for disadvantaged situations becoming worse each day, socio-economic problems, inequalities, conflicts, humanitarian and natural crises.